

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут природокористування та
гуманітарних наук
Кафедра філософії і суспільних наук

РОБОЧА ПРОГРАМА
«Соціальна філософія» (ОК28)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Шакун Н. В.

«01» вересня 2025 р.

Розробник (-и): Шакун Наталія Валеріївна, к. філос. н., доцент

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання) (підпис)

Робочу програму навчальної дисципліни обговорено на засіданні кафедри філософії і суспільних наук

Протокол № 8 від «01» вересня 2025 р.

Узгоджено з гарантом освітньої програми:

(підпис)

Шакун Н.В.

(прізвище та ініціали)

1. Загальна інформація про дисципліну

Тип дисципліни	Обов'язкова
Мова викладання	українська
Рік навчання та семестр	4 рік навчання / 7 семестр ОПП «Аналітика суспільно-політичних процесів»
Викладач (-і)	Шакун Наталія Валеріївна, завідувач кафедри філософії і суспільних наук, к.філос.н., доцент
Профайл викладача (-ів)	https://dfss.stu.cn.ua/kafedra/komanda/komanda-shakun-n/
Контакти викладача	shakunn@stu.cn.ua

2. Анотація курсу.

Соціальна філософія є інтеграційною за характером наукою, що стосується суспільства та людини в ньому і не може не впливати на програмний зміст дисципліни, яка виступає методологічною основою будь-якої соціальної науки. Вивчення дисципліни «Соціальна філософія» надає можливість здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за ОПП «Аналітика суспільно-політичних процесів» спеціальності 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» набутти знання про основні філософські концепції зародження і розвитку суспільства, найвпливовіші парадигми соціальної філософії XX-XXI ст., базові категорії, проблеми, методи наукового дослідження у сучасному суспільствознавстві та застосовувати їх у власній професійній діяльності.

Об'єкт дисципліни – соціальне життя людини, розмаїття суспільних явищ і процесів. Предмет дисципліни – закономірності соціального поступу; взаємодії особи, громади, держави; цивілізаційно-історичні утворення людських спільнот. Курс складається із трьох змістових модулів: «Суспільство як предмет філософського аналізу», «Основні царини суспільного життя», «Філософія історії».

Написання курсової роботи із дисципліни «Соціальна філософія» має допомогти аналітикам суспільно-політичних процесів сформувати творче мислення, навчитися аналізувати інформацію із різних джерел, формулювати висновки та пропозиції щодо ефективних способів вирішення визначених актуальних соціальних проблем.

3. Мета та завдання курсу.

Метою викладання навчальної дисципліни здобувачам вищої освіти (ЗВО) першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми (ОПП) «Аналітика суспільно-політичних процесів» є формування у них критичного, творчого і виваженого підходу до соціальних реалій; системного вивчення закономірностей становлення та змісту основних вчень представників вітчизняної та світової філософської думки; креативний пошук проблемного підґрунтя соціально-філософських понять; кореляція теоретичних знань із власним досвідом; імплементація гуманістичних настанов у професійну діяльність аналітика/аналітикині та громадянську позицію відповідального суб'єкта соціальної дії.

Основними завданнями дисципліни є:

- сформувати у здобувачів вищої освіти розуміння предмета, основних понять і методів соціальної філософії та їх значення для аналізу суспільних процесів;
- ознайомити з ключовими ідеями та етапами розвитку світової й вітчизняної соціально-філософської думки;
- розвинути здатність критично осмислювати соціальні, політичні та соціокультурні реалії сучасного суспільства;
- навчити застосовувати соціально-філософські знання для аналізу суспільно-політичних явищ і формулювання аргументованих висновків;
- сприяти розвитку навичок роботи з філософськими та гуманітарними текстами, письмового й усного викладу власних міркувань;
- сприяти формуванню гуманістичного світогляду, відповідальної громадянської позиції та ціннісних орієнтацій майбутнього філософа-аналітика.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має набути або розширити загальні (ЗК) та спеціальні (фахові) (СК) компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК2. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК13. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК1. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури.

СК7. Здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки.

СК10. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики.

СК11. Здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади, розвиток і сучасний стан наукового та гуманітарного знання.

СК15. Здатність використовувати в професійній діяльності філософське знання для визначення стратегій і якісних характеристик перетворень в соціумі та політикумі.

4. Результати навчання.

Протягом вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти мають досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання:

ПРН4. Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики.

ПРН9. Мати навички написання філософських текстів.

ПРН16. Вміти застосовувати загальногуманітарні та філософські знання в різних сферах життєдіяльності.

ПРН17. Мати навички участі в наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії.

ПРН18. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

Після засвоєння матеріалу здобувач освіти повинен:

знати:

- предмет, методи та основні функції соціальної філософії й філософії історії, їх місце в системі гуманітарного знання;
- базові категорії та поняття соціальної філософії, їх зміст, взаємозв'язок і евристичний потенціал для аналізу суспільних процесів;
- основні етапи розвитку світової та вітчизняної соціально-філософської думки, ключові ідеї та концепції провідних мислителів;
- філософські підходи до осмислення сутності суспільства, соціальної структури, взаємодії природи і соціуму, ролі культури та цінностей;
- концепції особи, свободи, ідентичності та соціалізації у контексті взаємодії людини і суспільства;
- соціально-філософські засади аналізу держави, влади, громадянського суспільства, демократії та тоталітаризму;
- філософські інтерпретації історичного процесу, глобалізації та глобальних проблем сучасності.

вміти:

- застосовувати категоріально-понятійний апарат соціальної філософії для аналізу суспільно-політичних явищ і процесів;
- критично аналізувати й інтерпретувати філософські та соціокультурні тексти, формулювати аргументовані висновки;
- порівнювати різні соціально-філософські концепції та оцінювати їх методологічні можливості щодо аналізу сучасного суспільства;
- корелювати теоретичні соціально-філософські знання з емпіричними соціальними реаліями та власним соціальним досвідом;
- використовувати філософські ідеї та гуманістичні цінності у професійній діяльності;
- самостійно формулювати та обґрунтовувати власну світоглядну і громадянську позицію з актуальних соціальних і політичних проблем;
- працювати з різними джерелами інформації, систематизувати матеріал і презентувати результати аналізу в усній та письмовій формах.

5. Пререквізити. Передумовою для вивчення дисципліни є базові знання з дисциплін «Філософія Давнього світу», «Філософія Середньовіччя та Відродження», «Філософія Нового

часу», «Соціологія», «Аналітика соціогуманітарної сфери», «Онтологія, гносеологія і філософія свідомості», «Семіотика і герменевтика», «Сучасна світова філософія».

6. Обсяг курсу.

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	34
Семінарські заняття	26
Самостійна робота	120
Індивідуальне завдання	курсова робота
Всього кредитів – <i>вказати кількість кредитів</i>	6 (180 годин)

Форма проведення занять: лекційні, семінарські заняття, самостійна робота – з використанням системи дистанційного навчання Moodle, літератури, відеоматеріалів.

7. Тематика курсу

Змістовий модуль 1. Суспільство як предмет філософського аналізу

Тема 1. Пропедевтика курсу «Соціальна філософія»

Суспільствознавство як система знань. Специфіка пізнання соціальних феноменів та його вплив на структуру дисципліни. Соціальна філософія: походження, проблематика та функції. Соціальна філософія як імпліцитна частина загальної філософії. Статус соціальної філософії. Взаємодія з філософськими науками. Розширення «предметного простору» соціальної філософії в процесі еволюції філософської думки. Соціальна філософія в системі гуманітарних і суспільних наук. Соціальна філософія та філософія історії. Соціальна філософія та соціологія. Соціальна філософія та політологія. Соціальна філософія та філософська антропологія. Соціальна філософія та етика.

Тема 2. Предметне поле соціальної філософії

Гуманістична спрямованість соціальної філософії. Предмет соціальної філософії. Проблема методу у соціальній філософії. Основні методологічні парадигми соціальної філософії (антропоморфна, науково-позитивна, філософсько-антропоцентрична). Соціальна філософія – необхідна складова частина духовної культури суспільства. Багатовимірність сучасної соціальної філософії: діалог науки і суспільства. Основні функції соціальної філософії.

Тема 3. Категоріально-термінологічний апарат соціальної філософії

Висхідна в нормованість понять соціальної філософії суспільним життям: людина, суспільство, громада, особа. Філософія історії. Історіософія. Спільнота. Суспільне життя. Культура. Інтереси. Нужда. Потреба. Соціум. Цивілізація. Діяльність. Виробництво. Праця. Природа. Прогрес. Регрес. Продуктивні сили. Виробничі стосунки. Засоби виробництва. Базис і надбудова. Техніка. Науково-технічна революція (НТР). Інформаційне суспільство. Суспільні стосунки. Соціальна стратифікація. Соціальна мобільність. Політична структура. Соціальна структура. Соціальна психологія. Етнос. Народ. Нація. Суспільні класи. Суб'єкт дії. Соціальні інститути. Політика. Політична культура. Аполітизм. Громадянське суспільство. Правосвідомість. Держава. Демократія. Диктатура. Тоталітаризм. Радикалізм. Екстремізм. Насильство. Боротьба класів. Влада. Революція. Реформа. Націоналізм. Патріотизм. Дух. Духовне виробництво. Особа. Особистість. Духовний світ особистості. Форми суспільної свідомості. Ідеологія. Громадська думка. Мораль. Цінності. Громадянська свідомість. Релігійна свідомість. Освіта. Вільний час. Побут. Історія. Рушійні сили історії. Сенс життя. Менталітет. Відчуження. Гуманізм. Волонтаризм. Авторитарність. Пасіонарність. Маргінальність. Толерантність. Конформізм. Соціал-дарвінізм. Расизм. Шовінізм. Фашизм. Пацифізм.

Тема 4. Основні етапи розвитку соціально-філософської думки

Соціально-філософські погляди мислителів Давнього Сходу. Вчення про державу у філософії Античності (Платон, Аристотель, Цицерон). Проблема людини і суспільства у середньовічних християнських мислителів (Аврелій Августин, Тома Аквінський). Поворот до проблеми людини у філософії Ренесансу. Проблема свободи волі (Л. Валла). Проблеми взаємовідношення людини, суспільства та держави (Н. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла, Ф.

Рабле). Реформація та її світоглядні ідеї (М. Лютер, Ж. Кальвін, Т. Мюнцер та ін.). Соціально-філософські погляди мислителів Нового часу. Теорії «природного права» та «суспільної угоди». Дж. Локк про взаємодію влади і народу, держави і суспільства. Т. Гоббс про природу людини, можливість соціального порядку та організації. Інтерпретація суспільної людини і суспільної реальності у філософії французького Просвітництва. Ідея прогресу (Ж. Кондорсе, Руссо, Вольтер). Звернення соціальної філософії до сфери належного, ідеалів та цінностей (І. Кант). Філософські основи суспільства, його історії, суспільного буття людини у вченні Г. Гегеля. Пошуки соціальної теорії у XIX ст. Освоєння методологічного досвіду природничо-наукового знання. Соціальна теорія як форма існування соціальної філософії К. Маркса. Програма позитивістської реконструкції соціального пізнання (О. Конт). Особливості історико-еволюційного та структурно-функціонального підходів у соціальній філософії та соціології середини XIX-початку XX ст. (Ф. Гізо, Г. Спенсер, В. Ростоу, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель). Проблеми філософії життя (В. Дільтей, Ф. Ніцше). Неокантіанство, його погляди на природу соціального пізнання (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт та ін.). М. Вебер про раціоналізацію соціальної дії. Фрейдизм та неофрейдизм про природу суспільства і людини. Теорія соціальних систем Т. Парсонса. Теорія «перефаз» О. Шпенглера. Осмислення проблем науково-технічного поступу (М. Гайдеггер, К. Ясперс, Л. Мемфорд, Е. Тоффлер та ін.). Концепція ризику Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Концепція «конфлікту цивілізацій» С. Гантінгтона. «Відкрите суспільство» К. Поппера. Суспільно-політичні погляди Ф. Фукуями.

Соціально-філософська думка в Україні XIX-XX ст. Гуманістична традиція в поглядах на людину і суспільство (вплив філософії Г. Сковороди). «Філософія серця» П. Юркевича. Соціально-політична програма Кирило-Мефодіївського товариства. Історіософія М. Костомарова, П. Куліша. Соціально-філософські погляди М. Драгоманова, І. Франка, В. Винниченка, М. Грушевського. Вольовий націоналізм Д. Донцова. Історіософія В. Липинського.

Тема 5. Суспільство: сутність і специфіка пізнання

Поняття «суспільство» у філософії: термінологічно широке та вузьке розуміння. Суспільство і соціальна реальність. Основні елементи соціальної реальності. Внутрішня складність та мінливість феномена «суспільство». Відмінності понять «суспільство», «народ», «нація» Філософський, історичний та загально-соціологічний підходи до вивчення суспільства. Філософський зміст поняття суспільства. Проблема начала і субстанції суспільства в філософії Ідеалістичний, матеріалістичний, натуралістичний, атомістичний, органістичний та синергетичний підходи до сутності суспільства. Неоднозначність розуміння суспільства в сучасній філософії. Суспільство як продукт взаємодії людей.

Суспільство і природа. Природне середовище життєдіяльності суспільства, його вплив на суспільне життя. Географічний детермінізм. Філософське обґрунтування геополітичних концепцій. Історичні особливості взаємодії природи і суспільства, форми природокористування. Концепція ноосфери (Т. де Шарден, В. Вернадський). Екологія та екологічні проблеми в Україні. Демографічні процеси у системі відтворення умов суспільного життя. Історичні особливості процесів-відтворення народонаселення, його чинники. Демографічний детермінізм.

Змістовий модуль 2. Основні царини суспільного життя

Тема 6. Соціальна структура суспільства, її багатомірність

Принципи структурування суспільства, філософська традиція в їх обґрунтуванні. Підсистеми суспільства за сферами, інститутами, хронотопами. Провідні аспекти аналізу соціальної структури: функціональний, організаційний, орієнтації соціальних дій. Категоріальна та нормативно-ціннісна модель соціальної структури. Малі, середні, великі соціальні групи. Соціальна спільнота (громада) як основа соціальної структури суспільства. Крово-родинні спільноти. Соціальні верстви (страти). Соціальна мобільність. Поняття середнього класу. Соціально-етнічні спільноти.

Тема 7. Економічна структура суспільства

Матеріально-економічна сфера. Суспільне виробництво як соціально-філософська категорія. Діяльність, праця, виробництво. Структура суспільного виробництва. Історичні різновиди суспільного виробництва: проблема типології. Поняття способу виробництва в марксизмі, його евристичні можливості. Власність і відчуження як соціально-філософська проблема. Техніка та науково-технічний прогрес.

Тема 8. Політична система суспільства

Політика як форма соціальної діяльності. Політична система: сутність, структура. Основні функції політичної системи. Типологія політичних систем. Держава як базовий елемент політичної системи. Властивості, ознаки, функції, типи держави. Форми державного правління. Політичні режими. Демократія. Автократія. Тоталітаризм. Держава та об'єднання громадян. Держава і місцеве самоврядування. Правова держава. Громадянське суспільство.

Тема 9. Духовна структура суспільства

Поняття духовного життя суспільства. Суспільна свідомість та її структура. Суспільна психологія та ідеологія. Рівні суспільної свідомості. Національний характер та менталітет. Форми суспільної свідомості: політична, економічна, моральна, правова, екологічна, естетична, релігійна. Цінності як фундамент культури. Сучасні підходи до філософського осмислення цінностей: натуралістичний психологізм (Дж. Дьюї), аксіологічний трансценденталізм (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт), персоналістичний онтологізм (М. Шелер), соціологічна концепція (М. Вебер). Основні компоненти цінностей та їх класифікація. Духовна культура як спосіб нарощення індивідом суспільних цінностей, смислів, духовних надбань. Мова та її роль в суспільстві. Форми соціальної комунікації.

Змістовий модуль 3. Філософія історії

Тема 10. Еволюція історичної самосвідомості

Історія людства та філософія історії. Формування предмету філософії історії. Філософія історії та соціальна філософія і соціологія. Структура та функції філософії історії. Основні етапи розвитку філософії історії. Проблема єдності та багатоманітності всесвітньої історії. Культурно-цивілізаційні типології суспільств. Історія як співіснування у часі і просторі, різноманітних, виокремлених культур і цивілізацій (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін). Проблема спрямованості історичного процесу. Ідея поступу в історії. Лінійні та циклічні моделі історії. Проблема початку історії та її кінця в християнській історіософії. Пошуки єдиної субстанції, що розкривається в часі. Ідея «природного закону», що спрямовує історичні діяння людей (Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.). Ідея поступу в Просвітництві. Проблема критеріїв поступу, визнання суперечливого характеру прогресу. Гегелівська концепція спрямованості історії, її телеологізм та фіналізм. Соціальні утопії про майбутнє досконале суспільство. Марксистська концепція прогресу. Еволюціонізм XIX ст. про спрямованість соціальних змін та їх необхідність. Криза «прогресистської ідеології». Відмова від активістських претензій людини на перетворення світу на раціональних засадах у посткласичній філософії. Ідеї конвергенції та їх обґрунтування на засадах «технологічного детермінізму» (Р. Арон, Д. Белл, Д. Гелбрайт та ін.). Постановка питання про «кінець історії» в новітній філософії історії (Ф. Фукуяма). Теоретики «постісторії» (Л. Мамфорд, А. Гелен, Ж. Бодріяр та ін.). Постановка питання про історію як багатовимірний простір можливих соціокультурних змін. «Ризомна» модель історичного простору.

Тема 11. Особа і суспільство

Визначення особи як філософсько-світоглядна проблема. Основні підходи до визначення сутності людини в сучасній філософії. Суперечності природничо-антропологічних інтерпретацій людини. Співвідношення понять «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість» («особа»). Людина як соціокультурна форма буття. Природно-біологічна необхідність людського буття. Суспільна необхідність людського існування. Особа і соціокультурне середовище. Соціалізація як процес засвоєння людьми соціального досвіду та ціннісних орієнтацій певного суспільства. Соціальні ролі та їх зумовленість культурним контекстом і стереотипами мислення. Соціальний тип особистості: діяч, мислитель, людина почуттів і емоцій, гуманіст і подвижник. Культурна і цивілізаційна обумовленість типів особистості. Ідентичність як первинна і необхідна умова становлення особистості. Класична, неklasична, постнеklasична інтерпретація ідентичності як характеристики особистості. «Іншість», «відмінність», «множинність» особистості (Т. Адорно, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Е. Левінас, М. Фуко, М. Горкгаймер та ін.). Гендерна ідентичність. Свобода особистості і відповідальність. Філософія свободи людини І. Канта, Г. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, К. Ясперса, М. Бердяєва, В. Соловйова. Свобода як «пізнана необхідність», як свавілля і анархія, як рівність і справедливість. Свобода волі як можливість внутрішнього самовизначення людини. Волонтаризм та фаталізм. Моделі

взаємовідносин особистості й суспільства стосовно свободи та її атрибутів: боротьба за свободу, втеча від суспільства, примирення із суспільством, співмірність із суспільством. Духовні цінності як духовний капітал людства. Етика аскетизму. Концепція утилітаризму. Загальнолюдські ідеали в концепціях «благоговіння перед життям» (А. Швейцер), «мети для людства» (А. Печчеї), «шлях ненасильства» (М. Ганді), «ноосфери» (В. Вернадський) та ін. Проблема життя, смерті й безсмертя в духовному досвіді людини. Види безсмертя людини. Біоетика та етичні проблеми: евтаназія, декортикація, аборт, суїцид, пересадка органів (трансплантація), нові технології дітонародження, генна інженерія, статева самоідентифікація людини тощо.

Тема 12. Соціально-філософські проблеми взаємодії суспільства і держави

Світоглядний зміст питання про взаємовідношення суспільства і держави. Філософське розуміння природи суспільства та його структури в античній філософії. Вчення про державу (Платон, Аристотель). Держава як політичне суспільство. Філософські погляди на природу держави, влади і політики (Мак'явеллі, Гоббс, Сен-Сімон, Лок, Гегель, Маркс). Б. Кістяківський про співвідношення держави і особи. Сучасні філософські погляди на природу держави і права. Держава як соціальний інститут. Основні ознаки держави. Проблема легітимації держави. Влада як загальна форма розвитку і функціонування суспільства. Концепції правової держави. Основні концепції та ознаки громадянського суспільства. Основні етапи громадянського поступу. Громадянський поступ у сучасній Україні: чинники та зміст. Специфіка суспільного буття людини в державі. Проблема тоталітаризму і демократії у сучасній соціальній філософії (К. Поппер, Ф. Хайек, Г. Арендт та ін.).

Тема 13. Глобалізація як тенденція сучасних суспільних перетворень

Поняття глобалізації. Різнопредметні підходи до розуміння глобалізації (культурологічний, економічний, географічний, історичний філософський). Періодизація глобалізації. Основні виміри глобалізації як соціального феномену: соціально-політичний, соціально-економічний, соціокультурний. Тенденції глобального цивілізаційного процесу в соціокультурній сфері. Культурна поляризація. Культурна асиміляція. Культурна гібридизація. Культурна ізоляція. Соціально-філософський зміст постановки питання про причини, характер, і наслідки глобальних проблем ХХ-поч. ХХІ ст. Типологія глобальних проблем. Проблема «виживання» в сучасну епоху. Основні підходи до глобальних проблем. Римський клуб і проблеми глобального моделювання. Проблема «екологічного імперативу» у сучасній філософії. Проблема формування екологічної свідомості. Пошуки форм співпраці світового співтовариства у вирішенні глобальних проблем сучасності.

Теми лекційних занять

№	Назва	Кількість годин
1	Пропедевтика курсу «Соціальна філософія»	4
2	Предметне поле соціальної філософії	2
3	Категоріально-термінологічний апарат соціальної філософії	2
4	Основні етапи розвитку соціально-філософської думки	4
5	Суспільство: сутність і специфіка пізнання	2
6	Соціальна структура суспільства, її багатомірність	2
7	Економічна структура суспільства	2
8	Політична система суспільства	2
9	Духовна структура суспільства	2
10	Еволюція історичної самосвідомості	3
11	Особа і суспільство	3
12	Соціально-філософські проблеми взаємодії суспільства і держави	3
13	Глобалізація як тенденція сучасних суспільних перетворень	3
Разом		34

Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва	К-сть годин
--------------	--------------	--------------------

1.	Пропедевтика курсу «Соціальна філософія»	2
2.	Предметне поле соціальної філософії	2
3.	Категоріально-термінологічний апарат соціальної філософії	2
4.	Основні етапи розвитку соціально-філософської думки	2
5.	Суспільство: сутність і специфіка пізнання	2
6.	Соціальна структура суспільства, її багатомірність	2
7.	Економічна структура суспільства	2
8.	Політична система суспільства	2
9.	Духовна структура суспільства	2
10.	Еволюція історичної самосвідомості	2
11.	Особа і суспільство	2
12.	Соціально-філософські проблеми взаємодії суспільства і держави	2
13.	Глобалізація як тенденція сучасних суспільних перетворень	2
	Разом	26

Самостійна робота

№ з/п	Назва	Кількість годин
1	Пропедевтика курсу «Соціальна філософія»	10
2	Предметне поле соціальної філософії	10
3	Категоріально-термінологічний апарат соціальної філософії	9
4	Основні етапи розвитку соціально-філософської думки	9
5	Суспільство: сутність і специфіка пізнання	9
6	Соціальна структура суспільства, її багатомірність	9
7	Економічна структура суспільства	9
8	Політична система суспільства	9
9	Духовна структура суспільства	9
10	Еволюція історичної самосвідомості	9
11	Особа і суспільство	9
12	Соціально-філософські проблеми взаємодії суспільства і держави	9
13	Глобалізація як тенденція сучасних суспільних перетворень	10
	Разом	120

8. Система оцінювання та вимоги.

Система оцінювання знань здобувачів вищої освіти знань здобувачів вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка» регламентується відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання URL: <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-oczinyuvannya-znan-zdobuvachiv-vo.pdf>

Загальна система оцінювання курсу	Система оцінювання знань з навчальної дисципліни включає поточний та семестровий контроль знань. ЗВО може набрати до 75% (75 балів) підсумкової оцінки за виконання протягом семестру всіх видів робіт і до 25% (25 балів) підсумкової оцінки на екзамені, які складаються в загальну оцінку за курс. Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, семінарських занять, усного та письмового опитувань здобувачів вищої освіти, оцінювання результатів неформальної освіти та виконання самостійної роботи.
--	---

	Семестровий контроль проводиться у формі екзамену відповідно до графіку навчального процесу згідно затвердженого розкладу. Для складання існують білети. Білети складаються з трьох питань (1 та 2 теоретичні питання – до 8,5 балів, 3 теоретичне питання – до 8 балів). У 7-8,5 (7-8) балів оцінюється відповідь на питання, яка є повною, її зміст відповідає сутності поставленого питання, (допускаючи при цьому 1-2 незначні помилки). 5-6 балів – відповідь правильна, послідовна, логічна, але ЗВО допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу; 3-4 бали ЗВО володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення; 1-2 бали ЗВО виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу; відповідь не розкриває поставлених запитань чи завдань; допускає грубі помилки; 0 балів – ставиться коли відповідь на питання є повністю неправильною. Оцінювання успішності ЗВО під час семестрового контролю вноситься у відомість успішності та навчальну картку здобувача вищої освіти в автоматизованій системі управління – АСУ «ВНЗ»
Вимоги до курсової роботи	Курсова робота виконується за однією із запропонованих тем, обираючи яку ЗВО має керуватися не тільки актуальністю проблеми у суспільствознавстві, ступенем її розробки у філософії, наявності спеціальної літератури в бібліотеці університету, але й особистим інтересом. Теми курсових пропонуються студентам бакалаврату відповідно до наукової тематики кафедри, з урахуванням наукових зацікавлень студентів і найчастіше пов'язані з майбутніми кваліфікаційними дослідженнями. Запропоновані кафедрою теми не повинні виходити за межі навчальної програми. Якщо ЗВО виявили бажання написати курсову роботу за темою, яка не зазначена у запропонованому переліку, то мають отримати на це дозвіл наукового керівника. Самовільна зміна теми курсової роботи не допускається. При оцінюванні курсового проєкту екзаменаційна комісія враховує ступінь дотримання вимог до змісту та оформлення роботи, наявність елементів наукової новизни, вміння захистити сформульовані положення та висновки. Невідповідність зазначеним у силабусі нормам наукового дослідження може суттєво вплинути на остаточну оцінку роботи. Курсові проєкти, які оформлені з порушенням державних стандартів також можуть бути не допущеними до захисту їх авторами перед комісією. Дотримання ЗВО усіх вимог до оформлення курсової роботи сприяє вихованню належної дослідницької культури, виховує вимогливість до себе, прищеплює навички відповідальності та академічної доброчесності щодо самостійного та оригінального дослідження. Критерії оцінювання курсової роботи. 1. Збирання джерел та літератури по темі курсової роботи – до 20 балів. Критерії: оцінюється в залежності від того, наскільки повноцінно опрацьована джерельна база та дозволяє розкрити обрану тему курсової роботи. Виконання даного виду роботи перевіряється за укладеним списком використаної літератури. Опрацювання максимальної кількості доступних для ЗВО електронних та паперових носіїв інформації за темою дослідження оцінюється від 10 до 20 балів. Охоплення увагою лише частини доступних інформаційних джерел, що загалом дозволяє розкрити тему курсової роботи, оцінюється у 5-10 балів. Опрацювання лише окремих джерел та наукових студій, що лише поверхово розкриває тему, оцінюється від 1 до 5 балів. 2. Складання плану курсової роботи – до 10 балів. Критерії: охоплення планом всіх аспектів обраної для дослідження теми, логічність і послідовність структурних компонентів; відповідність останніх поставлених меті і дослідницьким завданням – від 3 до 5 балів. Структура роботи, що дозволяє частково розкрити обрану тему або лише окремі її аспекти – від 2 до 3 балів. План курсової роботи, що не відповідає змісту обраної теми або позбавлений логіки – від 1 до 2 балів. Вступ – до 5 балів. Критерії: аргументованість вибору теми дослідження, чіткість постановки

	проблеми, мети та завдань дослідження, логічне визначення об'єкту і предмету дослідження; хронологічних і територіальних меж; повнота у розкритті теми; глибина опрацьованих ЗВО джерел та літератури за темою дослідження; вміння критично осмислювати використані джерела; чіткість і логічність, послідовність і грамотність у викладенні матеріалу; відповідність стандартним вимогам оформлення наукових робіт; наявність необхідної кількості джерел, правильність їх оформлення у списку літератури та правильність посилань на джерела в тексті роботи; наявність додатків, правильність їх оформлення – від 3 до 5 балів. Достатньо повне, але не завжди чітке і логічне визначення актуальності, об'єкту і предмету дослідження, мети, дослідницьких завдань, частковий аналіз опрацьованих студентом джерел та літератури за темою дослідження – від 2 до 3 балів. Відсутність у вступі обов'язкових структурних компонентів – від 1 до 2 балів. 3. Виконання основних розділів курсової роботи – до 20 балів. Критерії: системність і повнота у розкритті теми; логічний, послідовний, ґрунтовний виклад інформації, підпорядкованість матеріалу визначеним у вступі меті та дослідницьким завданням; правильність використання філософських понять і термінів, залучення максимально можливого спектру джерел і літератури, наявність відповідних посилань; самостійність, оригінальність і доказовість суджень, наявність елементів наукової новизни; обґрунтованість практичного блоку; дидактична доцільність методичних розробок; обґрунтованість висновків – від 15 до 20 балів. Поверхове розкриття окремих аспектів обраної теми у тому чи іншому розділі, відсутність необхідних посилань, поверховість висновків до кожного розділу – від 7 до 14 балів. Часткова або повна невідповідність змісту дослідницьких розділів обраній темі, нелогічність викладу матеріалу, неузгодженість між змістом розділів, визначеною метою та завданнями, використання вкрай обмеженого кола джерел і літератури, відсутність посилань та висновків до розділів – від 1 до 6 балів. 4. Висновки – до 10 балів. Критерії: логічність, послідовність, обґрунтованість, відповідність меті, дослідницьким завданням та змісту роботи – від 8 до 10. Поверховість, суперечливість загальних висновків, часткове вирішення визначених дослідницьких завдань – від 4 до 7 балів. Невідповідність висновків змісту, меті і дослідницьким завданням – від 1 до 3. 5. Оформлення курсової роботи згідно загальноприйнятих стандартів – до 10 балів. Критерії: дотримання в роботі всіх основних вимог щодо її оформлення – від 8 до 10 балів. Окремі недоліки в оформленні курсової роботи – від 4 до 7 балів. Недотримання вимог у оформленні курсової роботи до державного стандарту України – від 1 до 3 балів. 6. Захист курсової роботи – до 30 балів. Критерії: мовна компетенція студента. Повнота й обґрунтованість відповідей на поставлені запитання. Аргументованість і точність відповідей на критичні зауваження. Вміння захищати власну думку. Ступінь володіння матеріалом, логіка викладу матеріалу. Культура захисту. Повна, обґрунтована доповідь студента про зміст роботи та висновки, яких ЗВО доходить у процесі дослідження; вміння чітко і ясно викладати свої думки, відповідати на запитання членів комісії – від 21 до 30 балів. Часткове розкриття у доповіді змісту курсового дослідження, неповні, непереконливі відповіді студента на запитання членів комісії – від 11 до 20 балів. Фрагментарне розкриття у доповіді змісту курсової роботи, відсутність висновків, результатів власного дослідження, неспроможність дати відповідь на запитання членів комісії – від 1 до 10 балів.
Практичні (семінарські) заняття	Критерії оцінювання роботи на семінарі: Програмою передбачено проведення 13 семінарських занять. Підготовка та робота на кожному з них оцінюється за наступними критеріями:

Самостійна робота	<i>високий рівень</i> (5 балів) – здобувач повністю підготовлений, демонструє глибоке розуміння матеріалу; активно бере участь у дискусії; наводить власні приклади, посилення на джерела, аргументує позицію; відповідає на додаткові питання викладача; <i>достатній рівень</i> (4 бали) – здобувач підготовлений до заняття; правильно відтворює основний матеріал; бере участь в обговоренні, але без глибокого аналізу чи власних висновків; <i>середній рівень</i> (3 бали) – здобувач освіти частково підготовлений; відповіді поверхові, іноді неточні; участь у семінарі обмежена, але присутня; <i>низький рівень</i> (2 бали) – підготовка здобувача освіти слабка; відповіді неповні або з помилками; пасивна участь у дискусії; помітна невпевненість у матеріалі; <i>мінімальний рівень</i> (1 бал) – здобувач освіти присутній на занятті, але не готовий до активної участі; відповіді фрагментарні, без розуміння змісту; <i>відсутність роботи</i> / <i>неприсутність</i> (0 балів) – здобувач освіти не бере участі в обговоренні або відсутній на занятті без поважної причини. Максимальна кількість балів за всі семінарські заняття – 65 (13*5=65). Оцінювання <i>самостійної роботи</i> здобувачів освіти з дисципліни «Соціальна філософія» здійснюється за 10-бальною шкалою та спрямоване на виявлення рівня теоретичної підготовки, самостійності мислення й здатності до критичного осмислення соціальних процесів. У межах оцінювання враховується, передусім, повнота та глибина розкриття соціально-філософської проблематики, коректність використання базових понять і категорій соціальної філософії, а також логічність і послідовність викладу матеріалу. Вагомим критерієм є рівень самостійності та критичності мислення здобувача освіти. Оцінюється здатність формулювати власну аргументовану позицію, здійснювати аналітичне осмислення соціальних явищ, виявляти проблемні аспекти досліджуваної теми та пропонувати обґрунтовані висновки. Репродуктивне відтворення навчального матеріалу без елементів аналізу знижує підсумкову оцінку. Окрему увагу приділено роботі з філософськими джерелами. Під час оцінювання враховується добір релевантних класичних і сучасних соціально-філософських текстів, коректність їх інтерпретації, уміння зіставляти різні теоретичні підходи, а також дотримання академічних стандартів цитування. Значущим елементом оцінювання є рефлексивність та здатність до узагальнення, що проявляється у співвіднесенні теоретичних положень із актуальними соціальними реаліями. Оцінювання самостійної роботи здобувача освіти в цілому здійснюється за 10-бальною шкалою: 10–9 балів присвоюються за систематичне, повне та самостійне виконання всіх видів самостійної роботи з високим рівнем аналітичності, критичного мислення й дотриманням академічної доброчесності; 8–7 балів – за регулярне виконання завдань із достатнім рівнем осмислення матеріалу та незначними недоліками; 6–5 балів – за виконання основної частини самостійної роботи з переважно репродуктивним характером і обмеженою самостійністю мислення; 4–3 бали – за несистематичне виконання завдань, поверхове опрацювання тем і фрагментарні знання; 2–1 бал – за епізодичне виконання самостійної роботи без належного опрацювання матеріалу; 0 балів – за невиконання самостійної роботи або систематичне порушення вимог академічної доброчесності.
Умови допуску до підсумкового контролю	До підсумкового семестрового контролю допускаються ЗВО, які виконали всі обов’язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 балів і більше. У випадку, якщо ЗВО протягом семестру не виконав у повному обсязі передбачених робочою програмою навчальної дисципліни всіх видів навчальної роботи, має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів,

	які ЗВО може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно – Е, 60 балів»), (35 балів), то він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість. На ліквідацію академічної заборгованості виноситься весь обсяг теоретичного матеріалу, що передбачений робочою програмою навчальної дисципліни. Академічна заборгованість повинна бути ліквідована до атестації здобувача вищої освіти, а у випадку коли заборгованість виникла з дисципліни, знання, уміння та навички з якої, відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівця, потрібні для вивчення навчальних дисциплін наступного семестру, то така заборгованість повинна бути ліквідована до початку нового семестру. Академічна заборгованість ліквідується здобувачами вищої освіти протягом наступних семестрів згідно з розкладами ліквідації академзаборгованості, що затверджуються директором ННІ за поданням відповідних кафедр. Результати ліквідації академзаборгованості відображаються в ліквідаційній відомості успішності.
--	--

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів
Змістовий модуль 1. Суспільство як предмет філософського аналізу		0...25
1	Робота на 1-му семінарському (практичному) занятті	0...5
2	Робота на 2-му семінарському (практичному) занятті	0...5
3	Робота на 3-му семінарському (практичному) занятті	0...5
4	Робота на 4-му семінарському (практичному) занятті	0...5
5	Робота на 5-му семінарському (практичному) занятті	0...5
Змістовий модуль 2. Основні царини суспільного життя		0...20
6	Робота на 6-му семінарському (практичному) занятті	0...5
7	Робота на 7-му семінарському (практичному) занятті	0...5
8	Робота на 8-му семінарському (практичному) занятті	0...5
9	Робота на 9-му семінарському (практичному) занятті	0...5
Змістовий модуль 3. Філософія історії		0...20
10	Робота на 10-му семінарському (практичному) занятті	0...5
11	Робота на 11-му семінарському (практичному) занятті	0...5
12	Робота на 12-му семінарському (практичному) занятті	0...5
13	Робота на 13-му семінарському (практичному) занятті	0...5
	Самостійна робота	0...10
Усього поточний і проміжний модульний контроль		0...75
Семестровий контроль (екзамен)		0...25
Разом		0...100

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за курсову роботу

Розподіл балів за рейтинговою системою	
Вид роботи	Кількість балів

Підбір джерел та літератури	0...20
Складання плану. Вступ	0...10
Основні розділи курсової роботи	0...20
Висновки	0...10
Оформлення курсової роботи	0...10
Захист курсової роботи	0...30
Разом	0...100

Шкала оцінювання результатів навчання

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (диференційований залік)	
		для екзамену (диференційованого заліку), курсового проєкту (роботи), практики, атестації	для заліку
90-100	A (відмінно)	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	добре	
75-81	C (добре)		
66-74	D (задовільно)	задовільно	
60-65	E (достатньо)		
0-59	FX (незадовільно)	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

9. Обладнання та програмне забезпечення. Для проведення лекційних та семінарських (практичних) занять можуть використовуватися мультимедійний проектор, ноутбук, система відеоконференцзв'язку Microsoft Teams (для дистанційного або змішаного навчання), навчальна платформа Moodle.

10. Політики курсу.

У випадку, якщо здобувач протягом семестру не виконав у повному обсязі всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані лабораторні роботи або не набрав мінімально необхідну кількість балів (35), він не допускається до складання екзамену під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому [«Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів НУ «Чернігівська політехніка»»](#). Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється. У випадку повторного складання екзамену всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний екзамен складається у вигляді спілкування по питанням.

До загальної політики курсу відноситься дотримання принципів відвідування занять у відповідності до затвердженого розкладу, а також вільного відвідування лекційних занять для осіб, які отримали на це дозвіл відповідно до [«Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка»»](#). Запорукою успішного вивчення дисципліни є активність та залучення під час проведення семінарських/практичних та лекційних занять – відповіді на запитання викладача (як один з елементів поточного контролю), задавання питань для уточнення незрозумілих моментів, вирішення практичних завдань. Консультації відбуваються в аудиторіях університету у відповідності до затвердженого розкладу або ж особистих чи групових консультацій (через вбудований форум) на сторінці курсу в системі дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка».

Політика користування ноутбуками / смартфонами

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом лекційних та семінарських (практичних) занять, так як дзвінки, переписки та спілкування у соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час занять та під час проведення підсумкового контролю (за виключенням проходження тестового контролю в системі Moodle).

Політика заохочень та стягнень

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачів вищої освіти за курсом їм можуть нараховуватися додаткові бали – до 10 балів, у залежності від вагомості досягнень. Види позанавчальної діяльності, за якими здобувачі вищої освіти заохочуються додатковою кількістю балів: участь у міжнародних проектах, наукові дослідження, тези, участь у науково-практичних конференціях, винаходи, патенти, авторські свідоцтва за напрямками курсу.

Політика академічної доброчесності

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу, зокрема при виконанні контрольних (КР) (принципи описані у [Кодексі академічної доброчесності НУ «Чернігівська політехніка»](#)). Списування під час проміжного та підсумкового контролів, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

Правила перезарахування кредитів

Кредити, отримані в інших закладах вищої освіти, а також результати навчання у неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути перезараховані викладачем у відповідності до положення [«Порядок визначення академічної різниці та перезарахування навчальних дисциплін у НУ «Чернігівська політехніка»](#)». Визнання результатів навчання у неформальній освіті розповсюджується на окремі змістові модулі (теми) навчальної дисципліни.

10. Рекомендовані джерела

Основна.

1. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навчальних закладів. Вид 4-е, випр. та доп. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 552 с.
2. Бойченко М. І. Соціальна філософія : Підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2020. 624 с.
3. Соціальна філософія [Електронний ресурс] : навч. посіб. для самост. роботи аспірантів / В. О. Ананьїн, В. В. Горлинський, О. О. Пучков, О. В. Уваркіна ; за ред. д. філос. н., проф. В. О. Ананьїна. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 299 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b2d8d245-7b53-430d-962d-e504b1f0a6f6/content>
4. Хамітов Н., Шашкова Л., Крилова С. Словник новітніх термінів філософії науки і філософії культури. Київ : ВАДЕКС, 2024. 290 с.

Допоміжна.

5. Modern civil society in the era of informatization: postmodern worldview / O. Melnyk, N. Shakun, O. Herasymenko, A. Nitchenko, M. Olkhovyk, O. Kolievatov // AD ALTA. 2023. № 13/01/XXXII, Vol. 13, Issue Special issue. P. 41-48.
6. Theoretical and Humanistic reorientation of Modern society / O. Melnyk, N. Shakun, O. Herasymenko, A. Nitchenko, O. Kolievatov // WISDOM. № 2 (2022). P. 59-67.
7. Афанасенко В. С., Горлач М. І., Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Квіткін П. В. Соціальна філософія: підруч. для вищої шк. Харків : Прапор, 2011. 679 с.
8. Буслинський В.А. Історія філософії: навч. посіб. – Львів: Новий Світ – 2000, 2025
9. Васильченко, А. Семіотика соціальної дії та інтерсуб'єктивні онтології / Семіотичний аналіз явищ культури : Монографія. Київ, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2021. 396 с. URL: <https://www.academia.edu/62602956/>

10. Вільчинський Ю. М. Філософія історії: теорія взаємопроникнення часу і вічності: [лекції]. Київ : Поліграфкнига, 2009. 360 с.
11. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної: Пер. з англ. Київ : Дух і Літера, 2000. – 606 с.
12. Історія соціологічної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Львів, 2016. 687 с.
13. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. Київ; Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.
14. Киселиця С. В. Особливості формування громадянського суспільства в новітній Україні: регіональний досвід. *Modern Science – Moderní věda*. Praha, Česká Republika. 2020. № 10. С. 61-72. URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/20470>
15. Культура. Ідеологія. Особистість: методологічно-світоглядний аналіз / за ред. Л. В. Губерського, В. П. Андрущенко, М. І. Михальченка. Київ, 2005.
16. Основи громадянського суспільства та політичних знань: навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Бортнікова. 2-ге вид., випр. та допов. Суми: Унів. кн., 2023. 646 с.
17. Пирожков, С. І., Хамітов, Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України : від потенцій до нового світогляду і буття людини : Проєкт «Наукова книга; НАН України, Інститут всесвітньої історії. Київ : «Наукова думка», 2020. 256 с.
18. Предборська І. М. Філософія історії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Предборська, С. О. Ганаба. Суми : Університетська книга, 2012. 231 с.
19. Ролз Дж. Теорія справедливості / Пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 822 с.
20. Соціально-філософські проблеми модернізації українського суспільства з перспективи європейських цінностей : монографія / авт. кол. Єрмоленко, А., Бауман, Ю., Шамрай, В., Гергун, А., Кірюхін, Д., Лазоренко, О., Надольний, М., Нечипоренко, В., Фінько, А., Щербак, С. Київ : Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова Думка» НАН України», 2021. 440 с.
21. Ювал Ной Харарі - Sapiens: Людина розумна. Коротка історія людства» К. BookChef. 2021.
22. Філософія : Хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. Л. В. Губерського. Київ : Центр учбової літератури. 2012. 621 с.
23. Філософія історії. Енциклопедичний словник-довідник / За заг.ред. В. О. Огнев'юка. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 416 с.
24. Шакур Н. В. Особливості тлумачення суспільства в українській філософії. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. – 2017. – № 1 (9). С. 91-96.
25. Шакур Н. В. Соціокультурні аспекти сучасних суспільних трансформацій. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 44. С.71-77.
26. Шакур Н. Стратегії суспільних перетворень в контексті української філософії // *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект* : Матеріали Х міжнародної науково-теоретичної конференції (21–22 берез. 2024 р., м. Черкаси) [Електронний ресурс] / упоряд. О. І. Астапова-Вязьміна ; відп. ред. проф. А. І. Бойко. М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2024. – 203 с. – С.153-156.

Інформаційні ресурси.

1. Система дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка». URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=8675>
2. Електронний ресурс ЧНТУ. URL: <http://www.Library92@ukr.net>
3. Електронний архів НУ «Чернігівська політехніка» (IRChNUT). URL: <http://library2.stu.cn.ua/resursi biblioteki/elektronnij arhiv chntu/>
4. Національна бібліотека України імені Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua
5. Офіційний сайт Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. URL: <http://www.filosof.com.ua/publik.htm>
6. Перелік основних тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET. URL: <http://www.philosophy.ua>

7. Додаткові філософські ресурси комп'ютерної мережі INTERNET. URL:
<http://www.epistemelinks.com/link/PhiLink.html>

8. PSYLIB: Психологічна бібліотека «Самопізнання та саморозвиток». URL:
<http://www.psylib.kiev.ua>

9. Філософська думка. Український науково-теоретичний часопис. URL:
<http://journal.philosophy.ua>

